

Drog és rács

*Kutatás a kábítószer-fogyasztásról**

Az országos parancsnokság módszertani igazgatóságának kutatásszervezési osztálya és a budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem szociológiai tanszékének munkatársai 1997 tavaszán szociológiai kutatást végeztek tizenegy büntetés-végrehajtási intézetben. Vizsgálatunk célja az volt, hogy képet kapjunk a fogvatartottak drogfogyasztással kapcsolatos érintettségéről és a fogyasztási szokásokról. Az alapvetően feltáró jellegű vizsgálat kitér a kábítószer-fogyasztás rizikótényezőinek felvázolására és számos egyéb – gazdasági, társadalmi, értékrendszerbeli attitűd stb. – dimenzió leírására. Vizsgálatunkban magyar állampolgárságú, felnőtt korú férfi elítéltek vettek részt.

A kutatási minta nagyságát 1000 főben határoztuk meg, ami az összes férfi elítélt megközelítőleg 10 százaléka. A mintát ún. *kétlépcsős-rétegezett mintavételi eljárással* választottuk, ami praktikusán annyit jelent, hogy először az elítélteket csoportosítottuk a letöltőházak, valamint a büntetés-végrehajtási fokozat szerint, utána pedig korcsoportonként arányos (18–30 év, 30 év feletti) véletlenszerű névsort állítottunk össze.

A vizsgálat során végül is 951 fővel sikerült felvenni a kérdőívet, ami sikeresnek mondható, hiszen a mintavesztés így mindössze 5%-os, ami nem eredményezte a tervezetthez képest a statisztikai paraméterek romlását. Vizsgálati populációnk 45,5%-a 30 év alatti, ezen belül a 19–22 évesek aránya 13%. Ez azt jelenti, hogy mintánkban a fiatalok túlsúlya jellemző, akik leginkább veszélyeztetettek a kábítószer-fogyasztás szempontjából.

Fontos eredménye volt kutatásunknak, hogy kiderült: a megkérdezett elítéltek egyharmad része fogyasztott már életében valamiféle drogot, sőt a tiltott kábítószeresek – mint pl. marihuána, hasis, amfetamin tartalmú készítmények, kokain, heroin stb. – fogyasztóinak aránya is megközelíti az egynegyedet. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy az elítélt-populáció az átlagnépességnél sokkal fertőzöttebb kábítószer-fogyasztás szempontjából. Ugyanakkor – anélkül, hogy bagatellizálni akarnám a problémát – meg kell említeni, hogy a drogfogyasztók száma az intézetben belül nem jelentős, az elítéltek 17,6%-a él a „legális” drogokkal (dobi, altató, nyugtató stb.), és 3,8%-a szed illegális kábítószereseket.

*A cikk Elekes Zsuzsanna és Paksi Borbála kutatási beszámolója alapján készült.

Elgondolkoztató, hogy a megkérdezettek 8,4%-a fogyasztott rendszeresen tiltott „anyagot” civil életében és 5,8%-uk szedett napi rendszerességgel nyugtatót, altatót. A rendszeres fogyasztók elsősorban szipuznak, marihuánát vagy hasist fogyasztanak, úgy tűnik tehát, a szerves oldószerek és a cannabis-származékok egyelőre népszerűbbek a drogos elítéltek között az amfetamin készítményeknél.

A drogfogyasztás szoros összefüggést mutat az alkoholfogyasztási szokásokkal is. A rendszeres drogfogyasztók korábban – 60%-uk 15 éves kora előtt – fogyasztottak először alkoholt, mint a nem fogyasztók. A rendszeresen alkoholizálók között is felülreprezentáltak a kábítószer-fogyasztók és ez azért figyelemre méltó, mert adataink szerint a drogokat nem használóknál is gyakoribb és problematikusabb az alkoholfogyasztás, mint a „kinti” világban.

Vizsgáltuk a büntetés-végrehajtási fokozatok és a büntetések idejének összefüggéseit a drogozással. Ezek alapján megállapítható, hogy a zárt intézetekben – és elsősorban a fegyház fokozatban – valamivel kevesebb a drogfogyasztó, mint a nyitottabb börtönökben. Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy zárt intézetben nehezebben hozzáférhetőek a kábítószeresek, de azzal is, hogy a drogfogyasztók átlagosan rövidebb ideig vannak börtönben (4,6 év), mint a nem fogyasztók (5,8 év). Másrészt a drogfogyasztók bűncselekményei is más típusúak, jelentős számban inkább vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt töltik büntetésüket, szemben a nem fogyasztók erőszakos és élet elleni bűncselekményeivel.

A börtönhierarchiában is magasabban helyezkednek el a „drogosok”. Ennek oka lehet – és itt elsősorban a tiltott szereket használókra gondolok – az is, hogy ők a civil életben is a magasabb jövedelmi viszonyok közé tartozók közül kerülnek ki, ezenkívül több közöttük a „hivatásos” bűnöző életmódra berendezkedett személy. Ennek ellenére a rendszeres drogfogyasztók között magasabb az öngyilkossági kísérletek száma (18,8%), a falcolás (17,5%), a gyógyító-nevelő csoportban való részvétel (15,4%), a – orvosi javallatra – nyugtatót szedő (27,6%) és a „rendszeresen kiboruló” (58,8%), mint a nem fogyasztóknál. A vizsgálat vezetői, *Elekes Zsuzsa* egyetemi docens és *Paksi Borhála* egyetemi adjunktus kutatási jelentésük utolsó fejezetében 15 pontban összegezték az eddig vizsgált összefüggéseket:

– Az életkor határozott összefüggést mutat a drogfogyasztással. A drogot fogyasztók általában fiatalabbak és közülük is a legfiatalabbak a rendszeres fogyasztók.

– A drogfogyasztók között magasabb a – civilben – nemdolgozók aránya. Jellemzőbb közöttük a szolgáltatási szférában végzett, kvalifikálatlan fizikai munka, és nagyobb arányban származott jövedelmük bűncselekményekből.

– A jövedelmi helyzet különféle minőségi és mennyiségi mutatói alapján markáns különbségek mutathatók ki a fogyasztók és nem fogyasztók között. A droghasználók a felsőbb jövedelmi kategóriákban rendre felülreprezentáltak a nem fogyasztókhöz képest, és jövedelmük háromszor gyakrabban kötődik valamiféle bűncselekményhez.

– A drogfogyasztók nagyobb arányban élnek a fővárosban vagy a megyeszékhelyeken, mint a falvakban, kisvárosokban.

– A drogfogyasztók gyermekkori szocializációjában rövid ideig volt jellemző a két-szülős nevelési helyzet. (Felülreprezentált a csonka család vagy az állami gondozás.) A

TAPASZTALATCSERE

csalásban előforduló devianciák száma magas, a drogos elítéltek szignifikánsan gyakrabban nőtlenek vagy egyedülállók.

– Összefügghet a korrall és a családi állapottal az is, hogy a drogfogyasztók aktívabban töltik a szabadidejüket a nem fogyasztókénál.

– A drogfogyasztók értékrendjében az örömeértékek (szerelem, sport), valamint az önértékeléshez kötődő értékek fontosabb szerephez jutnak.

– A rendszeres drogfogyasztók alkoholfogyasztási szokásai a legproblematisabbak a fogvatartotti populációban. (Érdekes viszont, hogy a drogot 1-2 alkalommal kipróbálók isznak a legkevesebbet.)

– A drogfogyasztók börtönbe kerülésük előtt nagyobb arányban vettek részt pszichiátriai kezelésem, gyakoribb közöttük az öngyilkossági kísérlet.

– A drogosok alulreprezentáltak a fegyházakban, felülreprezentáltak a fogházakban, börtönökben.

– A drogfogyasztók rövidebb időt töltenek börtönben.

– A drogfogyasztók szignifikánsan többször voltak büntetve vagyon elleni bűncselekményekért.

– Magasabb a falcolások, öngyilkossági kísérletek száma körükben.

– A drogfogyasztók – saját bevallásuk alapján – magasabban helyezkednek el a börtönhierarchiában.

– Nagyon határozott összefüggést mutat a börtönbeli és a korábbi drogfogyasztás. A korábban is fogyasztók tekintik legnagyobb arányban hozzáférhetőnek a kábítószerket a bv. intézetekben.

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a drogstratégiában prioritásokat kell kijelölni, mert a probléma egésze nem kezelhető. Ez elképzelhetetlen megfelelő információk nélkül. Az információszerzés természetesen többféleképpen történhet – operatív jelzések nyomán, egészségügyi statisztikák alapján stb. –, mi ezek közül a *kérdőíves*, úgynevezett *survey-módszert* részesítettük előnyben. A kapott adatok sok kérdésnél a valós viszonyokat tükrözik, a fogyasztás értékeinél azonban minden valószínűség szerint alulbecsülnek. Kutatásunk során képet kaptunk a használt szerek megoszlásáról, és a vizsgálat felderítette, hogy a rizikócsoportok meghatározásánál milyen tényezőket érdemes figyelembe venni.

A vizsgálatból kiderült, hogy börtönönként változó mértékben ugyan, de mégis a legtöbb kábítószer hozzáférhető intézeteinkben. Bár adataink alapján a börtönökben a kábítószer-fogyasztás alatta marad az európai átlagnak, a veszély nem elhanyagolható. Közkeletű vélemény, hogy a börtönökben azért nincs kábítószer, mert nincs fizetőképes kereslet sem. Sajnos a nemzetközi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a drog megteremti a saját piacát, tehát az elítéltek rossz anyagi helyzete önmagában nem akadályozza meg a kábítószer-kereslet kialakulását. Nem várhatjuk ölbe tett kézzel, míg ez bekövetkezik, fel kell készülni egy átfogó drogellenes stratégia kidolgozására és megvalósítására.

Bereczki Zsolt